

ПЕРЕКЛАД АБРЕВІАТУР ТА ІНШИХ СКОРОЧЕНЬ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Тетяна Новікова. Переклад абревіатур та інших скорочень: теоретичні аспекти.

У статті проаналізовано типи абревіатур та інших скорочень, описано основні способи й особливості їх перекладу. Узагальнивши теоретичні досягнення перекладознавства, пропонуємо виокремлювати такі основні способи перекладу: еквівалентний переклад інономовного скорочення, запозичення інономовного скорочення, переклад інономовного скорочення способом транслітерації, переклад інономовного скорочення способом транскрипції, описовий переклад інономовного скорочення, створення нового скорочення в мові перекладу.

Ключові слова: абревіатура, лексичні та графічні скорочення, акронім, складноскорочені слова, апокопа, афереза, синкопа.

Татьяна Новикова. Перевод аббревиатур и других сокращений: теоретические аспекты.

В статье проанализированы типы аббревиатур и других сокращений, описаны основные способы и особенности их перевода. Обобщив теоретические достижения в переводоведении, предлагаем выделять такие основные способы перевода: эквивалентный перевод иноязычного сокращения, заимствование иноязычного сокращения, перевод иноязычного сокращения способом транслитерации, перевод иноязычного сокращения способом транскрипции, описательный перевод иноязычного сокращения, создание нового сокращения в языке перевода.

Ключевые слова: аббревиатура, лексические и графические сокращения, акроним, сложносокращенные слова, апокопа, афереза, синкопа.

Tatiana Novikova. Translation of abbreviations and other reductions: theoretical aspects.

In the article it is analysed types of abbreviations and other reductions, basic methods and features of their translation are described. Generalizing the theoretical achievements of translation, suggest to distinguish such basic methods of translation: equivalent translation of foreign reduction, borrowing of foreign reduction, translation of foreign reduction by the method of transliteration, translation of foreign reduction by the method of transcription, descriptive translation of foreign reduction, creation of new reduction in the language of translation.

Key words: abbreviation lexical and graphic reductions, acronym, abbreviated words, apokope, apheresis, syncope.

Переклад – це складний і багатогранний вид людської діяльності, оскільки в перекладі стикаються різні культури, епохи, особистості, структури мислення, літератури й традиції. Абревіатури й графічні скорочення, як і будь-які інші слова, мають низку певних особливостей. Їх широко використовують у науковій і технічній літературі, тексти яких орієнтовані на носіїв тієї чи тієї мови, а на представників певної професійної групи з певними екстралінгвальними знаннями.

Явище абревіації полягає у скороченні довгих мовних формул і згортанні їх у семантичну єдність – абревіатуру. Це порівняно новий спосіб словотворення, але досить продуктивний у сучасних мовах. Серед неологізмів – значна кількість саме абревіатур. Це явище поширилося на початку ХХ ст. і відповідало суспільній потребі мови, а саме – тенденції до уникнення надлишкової інформації, економії мовної енергії, уникнення повторів, упорядкованості та регламентації. Активізація процесу творення абревіатур зумовлена передусім суспільно-політичними чинниками, а відтак соціолінгвістичною ситуацією – появою чи оновленням назв державних, громадських, адміністративно-управлінських, політико-економічних, міждержавних і світових утворень.

Попри те, що існує багато, хоча й фрагментарних, досліджень, присвячених проблемам абревіації та графічних скорочень у сучасній мові, однак ця проблема не до кінця вивчена. Складність полягає в суперечності думок щодо правильного написання абревіатур та графічних скорочень. Однак в останнє десятиліття дослідники цікавляться не лише лінгвістичними проблемами написання абревіатур та графічних скорочень, але й перекладознавчими – проблемами перекладу цих лексем.

Дослідженнями абревіатур та їх відтворенням займалися такі українські та зарубіжні вчені, як А. Авраменко, Д. Алексєєв, І. Берьозкіна, С. Барбашева, Л. Беляєва, І. Виклюк, С. Влахов, Є. Волошин, О. Есперсен, К. Єльцов, О. Костеріна, Т. Куйвінен, В. Нікішина, В. Павлов, Т. Пайлз, А. Паршин, М. Сегаль, Р. Уельз, С. Флорін, Л. Шеляховський та ін.

Мета роботи – проаналізувати типи абревіатур та інших скорочень, виокремлюваних у сучасних наукових досягненнях, і визначити основні способи й особливості їх перекладу.

Насамперед зазначимо, що в науці прийнято розрізняти лексичні та графічні скорочення. Лексичні скорочення (абревіатури) в широкому розумінні – складноскорочені слова, які утворилися шляхом скорочення слів або усталеного словосполучення, мають ознаки лексеми як елемента словникового складника, через що і функціонують як самостійні слова; унаслідок лексикалізації абревіатура так само, як і слово, має власну формотворчу парадигму. Графічні ж скорочення, навпаки, не є словами й використовуються лише на письмі. На відміну від лексичних, їх обов'язково розшифровують та читають повністю. *Лексичними* скороченнями (абревіатурами) вважають *власне абревіатуру, акронім, складноскорочені слова, апокопу, афезу й синкопу. Графічні (текстові)* скорочення розрізняють за написанням – *крапкові, дефісні, скіснолінійні, нульові, подвійні та комбіновані* скорочення, які творяться двома способами – *стягуванням та відсіканням*.

Розглянемо значення та функціонування цих термінів.

Енциклопедія „Українська мова” дає таке визначення **абревіатури**: „*Абревіатура* (італ. *abbreviatura*, з лат. *abbreviatio* – скорочення), складноскорочене слово – похідне слово, що виникає внаслідок абревіації. Утворюється складанням скорочених основ і буває здебільшого еквівалентною словосполученню, яке її мотивує: „ветеринарна амбулаторія” > „ветамбулаторія”. За морфемною будовою абревіатури бувають подільними і неподільними. У перших чітко виокремлюють усі частини, які можуть сполучатися з іншими словами чи аброморфемами. До морфемно неподільних належать буквені та звукові абревіатури” [13, с. 7].

Абревіатури, за твердженням В. Нікішиної, „полегшують запам'ятовування довгих назв й одночасно функціонування чужих назв без потреби їх розгортання й пояснення” [8]. Економія часу та місця спостерігається під час переписки за допомогою SMS, електронної пошти, а також спілкування в інтернеті, що є так званою „проміжною формою” між письмовим та усним мовленням. Вони формують новий погляд на мову в новому дзеркалі часу. Абревіатура – це „конотативний згусток”, який часто застигає у своїй складеній формі і рідко вживається у розгорнутому вигляді (СНІД – AIDS, ДНК – DNS) [12]. Як зазначає А. Федорінов, абревіатура – це „особливе слово, що відрізняється від інших.... Як стенографічний знак є представником, заміником звичайного слова, так і скорочення, представляє іншу, потенційно існуючу в нім одиницю, що вийшла із уламків, з яких воно складене” [15, с. 2141].

Не можна не погодитися з думкою С. Барбашевої та А. Авраменко, що „...тенденція економії мовних засобів і вдосконалення мовної форми” сприяють створенню все більшої кількості абревіатур у всіх ланках життя [1, с. 911]. Якщо для пересічного мовця, який не заглиблюється в абревіатури, розуміючи або ж не завжди до кінця усвідомлюючи їх повне значення, це не є настільки суттєве, то для перекладача, який мусить відтворити не тільки форму, але й зміст абревіатури, це дедалі частіше утруднює працю. Особливо ж коли йдеться про спеціальні галузі.

Відповідно до широти вживання, абревіатури „як один із видів оптимізації мовного повідомлення” [1, с. 911], можуть бути загальновідомі, відомі певному колу мовців (пов'язаних фахом, зацікавленнями тощо) або ж майже невідомі. Якщо перших два види не складають особливих труднощів для розуміння і, зазвичай, мають свою фіксацію у словниках, то із маловідомими абревіатурами важко не тільки іншомовному перекладачеві, але й читачеві.

А. Паршин виокремлює такі види скорочень, які, очевидно, мають стосунок лише до абревіатур: „1. *Буквенні скорочення* (ініціальний тип скорочення): скорочене слово – його перша буква, а скорочене словосполучення – перші букви компонентів...; часто скорочується частина словосполучення; у деяких випадках скорочується тільки перший елемент.... 2. *Скорочення складів* (скорочення складів, початкові склади компонентів словосполучень, скорочення, які складаються із букв або складів, шляхом початкового складу першого компонента і кінцевого слова другого компонента, ..., „літерні” терміни). 3. *Усічені слова* (усічення, при якому залишається початкова частина слова; при якому залишається кінцева частина слова; у якому випадає середня частина слова; усічення, при якому залишаються два склади; усічення прикметника у складному терміні). 4. *Стягування* (характерне для неологізмів)” [9, с. 38].

Л. Беляєва поділяє абревіатури на: 1) ініціальні (буквенні, звукові (читаються як звичайні слова), буквенно-звукові); 2) складові; 3) змішаного типу (складові й ініціальні; початкова частина першого і друге слово; початкова частина першого слова і непрямий відмінок другого; телескопічні; 4) скорочення слова до початкової частини) [2, с. 109].

Беручи за основу поділ абревіатур на лексичні, буквенні та звукові, С. Барбашева та А. Авраменко розглядають такі типи лексичних скорочень: 1) абревіатури ініціального типу (утворені із початкових букв кожного слова і складів словосполучення), 2) абревіатури, утворені

складанням початкових частин слів, 3) абрєвіатури змішаного типу, які складаються як із початкових частин слів так і з початкових звуків [1, с. 912–913].

Проаналізувавши запропоновані вище типи абрєвіатур, а також ураховуючи їхню структуру й вимову, пропонуємо таку їх класифікацію:

1. *Ініціальні абрєвіатури* – утворені з початкових літер (звуків) слів, які входять у вихідне словосполучення: а) *літерні*, що складаються з назв початкових літер слів, які входять до складу вихідного словосполучення: *АТС* (автоматична телефонна станція), *СНД* (Співдружність Незалежних Держав), *МЗС* (Міністерство закордонних справ), *СБУ* (Служба безпеки України), *МВФ* (Міжнародний валютний фонд), *ЛНУ* (Львівський національний університет), *ТОВ* (Товариство з обмеженою відповідальністю), *СП* (спільне підприємство), *ТСН* (Телевізійна служба новин); б) *звукові*, що складаються із початкових звуків слів вихідного словосполучення й читаються як звичайне слово: *ЦУМ* (центральный універсальний магазин), *ДЕК* (державна екзаменаційна комісія), *лавсан* (лабораторія високомолекулярних сполук Академії наук), *ЄШКО* (Європейська школа кореспондентської освіти), *НАН* (Національна академія наук), *ЧАЕС* (Чорнобильська атомна електрична станція), *ВАТ* (Відкрите акціонерне товариство), *ДАІ* (Державна автомобільна інспекція), *ЗМІ* (засоби масової інформації), *СНІД* (синдром набутого імунного дефіциту); в) *літерно-звукові* і *звуко-літерні* абрєвіатури, що складаються як із назв початкових літер, так і з початкових звуків слів, що входять до складу вихідного словосполучення: *КРУ* (контрольно-ревізійне управління), *МАГАТЕ* (Міжнародне агентство з атомної енергії), *АЕС* (атомна електростанція).

2. *Абрєвіатури складового типу* – утворені усиченням основ двох (або більше) слів, з початкових складів мотивувального складного найменування: *Інтерпол* (інтернаціональна поліція), *Бенілюкс* (об'єднувальна назва трьох європейських держав – Бельгії, Нідерландів і Люксембургу), *військкомат* (військовий комісаріат), *торгпред* (торговельний представник), *міськком* (міський комітет), *держстрах* (державне страхування), *нардеп* (народний депутат).

3. *Абрєвіатури змішаного типу* – утворені з початкової частини або частин слів і повного слова. Цей тип абрєвіатур у сучасній українській мові досить поширений: *колгосп*, *воєнком*, *держмито*, *спецзамовлення*, *госпрозрахунок*, *диккур'єр*, *генпрокурор*, *держсекретар*, *начштабу*, *техогляд*, *медсестра*, *турбюро*, *Донвугілля*, *Нацбанк*.

4. *Комбіновані абрєвіатури* – утворені одразу двома зазначеними вище способами: поєднанням початкової частини першого слова і цілого другого (*морфлот*), початок першого слова та кінець останнього (*мопед* – від [мо(тоцикл + велоси)пед]), а також *НДІБудшляхмаш*, *НДІторгмаш*, *ХарБТІ*, *АвтоЗаЗ* та ін.

Поділ абрєвіатур на складові частини якісно інший, ніж у нескорочених одиниць. У їхній будові виокремлюють своєрідні аброморфеми, межі яких не збігаються зі звичними співвідносними з ними за значенням і частково співвідносними за формою морфемами (**-ком-**: *виконком*, *міськвиконком* і *комітет*). Подібно до інших морфем аброморфеми мають значення, вони повторюються у багатьох словах і в сполученні з різними основами (*медкомісія*, *медобслуговування*, *медперсонал*, *медпрацівник*), отже, використовуються як активний словотворчий формант.

Абрєвіатури широко використовують у засобах масової інформації, політичній, діловій сферах. Серед ініціальних абрєвіатур найбільшу групу становлять назви установ та організацій. Із відновленням незалежності в Україні виникло багато нових партій, громадсько-політичних організацій, що мають два найменування: одне – повне, яке є словосполученням, інше скорочене – абрєвіатура. Ознакою євроінтеграційної стратегії України є поява в українському політико-економічному дискурсі великої кількості абрєвіатур із компонентом **євро-** (*єврокредит*, *єврооблігація*, *європарламент*, *єврорінок*, *єврочек*) чи **європейський** (*ЄВС* – Європейська валютна система, *ЄВБ* – Європейський валютний банк, *ЄБРР* – Європейський банк реконструкції і розвитку, *ЄС* – Європейський Союз).

Абрєвіатури зазвичай належать до іменників і об'єднуються у великі тематичні групи назв: 1) країн (*КНР*, *ПАР*, *ФРН*, *США*); 2) міжнародних організацій (*МАУ* – Міжнародна асоціація українців, *ЮНЕСКО*, *ООН*); 3) партій (*УНП*, *УРП*, *УНА*, *УХДП*); 4) військових угруповань (*ВМФ*, *ВПС*, *УПА*, *УГА*); 5) наукових, громадських, спортивних організацій (*НТШ* – Наукове товариство імені Шевченка, *ДНД* – добровільна народна дружина, *НБА* – Національна баскетбольна асоціація); 6) телевізійних агентств і програм (*УТ*, *УТН*, *УНІАН* – Українське національне інформаційне агентство новин);

7) підприємств, установ, організацій, банків (Укрсоцбанк, Промінвестбанк, ЛОРТА, РЕМА, Карпатбуд, НаУКМА – Національний університет „Києво-Могилянська академія”); 8) літературних об’єднань (*ВАПЛІТЕ* – Вільна академія пролетарської літератури, *Бу-Ба-Бу* – Бурлеск – Балаган – Буфонада); 9) видавництв, видань, газет і журналів (*УРЕ* – Українська радянська енциклопедія, *БУЛ* – Бібліотека української літератури, *СУМ* – Словник української мови; „*Лік*” – „Політика і культура”, „*СіЧ*” – „Слово і час”, „*ГУ*” – „Голос України”); 10) відділів, відділень, факультетів (*райвспоживспілка*, *облно*, *фінвідділ*, *біофак*, *журфак*, *юрфак*); 11) посад (*завкафедри*, *генсек*, *санінструктор*); 12) документів (*спецзамовлення*, *спецпроект*, *техплан*); 13) матеріалів, виробів, машин, пристроїв (*лавсан*, *врубмашина*, *земснаряд*, *ЕОМ* – електронно-обчислювальна машина, *комол* – кобальтмолібден, *колінвал*, *апарат УЗД*, *ГАЗ-51*, *Ту-154*, *Ан-24*) та ін.

Абревіатури стають твірними для багатьох похідних слів, серед яких переважають іменники – назви осіб (*виконкомівець*, *метробудівель*, *фізкультурник*) і відносні прикметники (*домобудівний*, *харчоблоковий*, *профкомівський*). Абревіатури активно поповнюються запозиченнями (*алгол*, *кобол*). Чимало з них є термінами: *байт*, *варикан*, *вариконд* [13, с. 7].

До найпоширеніших різновидів абревіатур належать **акроніми**. Акронім – це „абревіатура, яка складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення, що вимовляється як окреме слово, а не політерно” [10, с. 156]. В енциклопедії „Українська мова” читаємо таке визначення акроніма: „*Акронім* (з грец. *ακρός* – крайній *ονυμα* – ім’я, назва) – абревіатура, що складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення. При творенні акронімів свідомо прагнуть уподібнити їх за милозвучністю до звичних нескорочених слів мови, інколи ігноруючи навіть повну омонімію, напр.: *АМУР* (автоматична машина управління і регулювання), *КАСКАД* (клас автоматизованих систем комплексного аналізу документів), *МАРС* (машина автоматичної реєстрації і сигналізації), *бор* (батарея оптичної розвідки). Акроніми поширені в професійній, науково-технічній мові (*АСОД* – автоматизована система оброблення даних, *НАФК* – нафтофуранкарбонова кислота, *ПАСК* – параміносаліцилова кислота), звідки вони проникають до літературної мови (*бер* – біохімічний еквівалент рентгену)” [13, с. 13].

Оскільки „зазвичай смислове значення таких акронімів не збігається із семантикою схожих за звучанням слів” [7, с. 42], відтворити акронім за допомогою акроніма неймовірно складно. С. Барбашева та А. Авраменко зупиняються на трьох тенденціях перекладу акронімів у російській мові: 1) транслітерація; 2) запозичення акроніма у вихідному вигляді [...]; 3) створення адекватної абревіатури із російських термінів [1, с. 914].

Складноскорочені слова – це іменники, які складаються з усічених частин кількох слів (*райвиконком* – районний виконавчий комітет, *головбух* – головний бухгалтер). Творення складноскорочених слів мусить відповідати таким вимогам: а) слово має легко „розгортатися” в повне найменування; б) не має збігатися зі словом або скороченням, які вже є в мові; в) відповідати нормам українського правопису. Так, невдалими можна вважати немилозвучні абревіатури (*СЄХЛ* – Східноєвропейська хокейна ліга, *СФУ-ЖО* – Світова федерація українських жіночих організацій, *ЄФВС* – Європейський фонд валютної співпраці, *ФФУ* – Федерація футболу України, *ТКЛТБ* – Телекомпанія Львівського телебачення; *ЗЗБВ* – завод залізобетонних виробів), співзвучні з якимось звичайним словом (*КІНО* – Київський інститут народної освіти, *УХО* – Українська християнська організація, *ЛАК* – Ліга арабських країн), незрозумілі (*молзавод*, *індошив*, *промпродукти*). Наслідком тривалої взаємодії української та російської мов є ненормативні сьогодні абревіатури, напр.: *вуз*, а треба – *внз* або *вши*, *ОМОН*, а треба – *ЗМОП*, *ін’яз*, а треба – *інфак*. Як релікти сприймаємо запозичені з російської мови абревіатури *самбо* (самооборона без озброєння), *спецназ* (отряд спеціального призначення), *бомж* (без определенного места жительства). Однак сьогодні лексему *бомж* перекладають як *безхатченко* та ін.

Існує п’ять типів утворення складноскорочених слів: 1) сполучення перших частин слів: *Донбас* (Донецький басейн), *соцзабез* (соціальне забезпечення); 2) сполучення перших частин слів і початкових літер: *міськвно* (міський відділ народної освіти), *ДонНТУ* (Донецький національний технічний університет); 3) сполучення першої (початкової) частини слова або слів із цілим словом: *держбанк* (державний банк), *облдержадміністрація* (обласна державна адміністрація); 4) сполучення першої частини слова з формою непрямого відмінка іменника: *завкафедри* (завідувач кафедри), *комроті* (командир роти); 5) сполучення початкової частини слова з

початком і кінцем другого або тільки з кінцем другого: *есмінець* (ескадрений міноносець), *військкомат* (військовий комісаріат) [14, с. 99].

Усічення звичайно поділяють на: 1) *апокопи* (усічення наприкінці слова одного чи кількох звуків без порушення значення слова): *наріка* ← *нарікає*, *щоб* ← *щоби*, *знов* ← *знову*, *мо* ← *може*, *гля* ← *глянь*, *кінематограф* ← *кіно*, *метрополітен* ← *метро*; 2) *афери* (усічення початкового елемента або звука слова): англ. *phone* ← *telephome*, укр. *бус* ← *автобус*; в українській мові афери найчастіше простежують в українських говорах, де усічення початкового звука слова відбувається під впливом дії кінцевого звука попереднього слова: *до'дного* (*до одного*), *за'дно* (*заодно*) 3) *синкоти* (усічення центральної частини слова; зазвичай у говірках можна спостерігати цю тенденцію): *хтіти* – *хотіти*, *тра* – *треба*, *най* – *нехай*, *тіко* ← *тільки*.

Окрім скорочень, придатних до вживання в усній і писемній формі мовлення, у діловому спілкуванні існують скорочення, призначені лише для зорового сприйняття, – *графічні (текстові) скорочення*. Ці скорочення не є словами, їх використовують лише на письмі, тобто в усному мовленні, на відміну від абrevіатур, слова не скорочують і вимовляють повністю. Умовні графічні скорочення не мають граматичного оформлення (тобто не мають ознак роду, числа, відмінка), а також відзначаються специфічним графічним оформленням. Зазвичай, це скорочення, позначені малими буквами. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м* – *метр*, *мм* – *міліметр*, *см* – *сантиметр*) пишуть з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн. крим. канал* (Північнокримський канал).

Графічні скорочення творяться двома способами – стягуванням та відсіканням. *Стягування* – скорочування слова вибіркоким пропусканням приголосних та голосних літер (*грн* – гривня). *Відсікання*, або *усічення* – скорочування слова відкиданням двох або більше літер в кінці слова (*адмін.* – адміністрація). Є ще третій вид – поєднання попередніх двох видів (*мф/кас.* – магнітна фонограма на касеті) [11, с. 4–5]. Зауважимо, що в графічних скороченнях, утворених способом стягування крапку зазвичай не ставлять.

За написанням графічні скорочення є декількох типів: 1) *крапкові* (*ім.* – імені, *див.* – дивись, *с.* – сторінка, *м.* – місто); 2) *дефісні* (*ін-т*, *ун-т*, *р-н*, *б-ка*, *з-д*); 3) *скіснолінійні* (або *дробові*) (*а/с* – абонентська скринька, *р/р* – розрахунковий рахунок, *в/с* – вищий сорт, *в/ч* – військова частина); 4) *нульові* (або *курсивні*) – на позначення фізичних, метричних величин, грошових одиниць та ін. лише після цифр (*20 хв*, *5 кг*, *250 г*, *300 грн*); після них крапку не ставлять, а на письмі їх виокремлюють курсивом; 5) *подвійні* – графічні скорочення, як правило не подвоюються, виняток становлять (*рр.* – роки, *пп.* – пункти, *тт.* – томи, *ст.ст.* – століть); 6) *комбіновані* (*пд.-зах.*, *пн.-сх.*) та ін.

Графічні скорочення об'єднують певні тематичні групи: 1) поштові назви та назви адміністративних одиниць (*м.*, *сmt*, *обл.*, *р-н*, *ст.*, *вул.*); 2) назви посад і звань (*асист.*, *доц.*, *проф.*, *канд. техн. наук*, *зав.*, *зам.*, *член-кор.*, *акад.*); 3) назви дат і календарних термінів (*н. е.*, *в.*, *ст.*, *м-ць*, *р.*, *рр.*); 4) грошові одиниці та числові назви (*грн*, *коп.*, *тис.*, *млн*, *млрд*); 5) форми звертання (*п.*, *гром.*); 6) фізичні, метричні величини (*т*, *га*, *г*, *кг*, *л*, *мл*, *км*, *хв*, *год.*); 7) найменування документів (*квит.*, *накл.*); 8) текстові позначення (*див.*, *пор.*, *напр.*, *с*, *та ін.*, *і т. ін.*, *табл.*, *іл.*).

Серед застосовуваних графічних скорочень, зазначених у „Короткому словнику літерно-звукових абrevіатур і графічних скорочень (українсько-російському)” В. Бріцина та О. Тараненка, знаходимо: 1) крапкові графічні скорочення: *авт.* (авторський) – *авт.* (авторський), *акад.* (академік) – *акад.* (академік), *арк.* (аркуш) – *л.* (лист), *бл.* (близько) – *ок.* (около), *вип.* (випуск) – *вып.* (выпуск); 2) скорочення із скісною рисою: *м/р-н* (мікрорайон) – *м/р-н* (мікрорайон), *а/с* (абонентська скринька) – *а/я* (абонентський ящик); 3) дефісні скорочення: *госп-во* (господарство) – *х-во*, *хоз-во* (хазяйство), *гр-ни* (громадяни) – *гр-не* (громадяне); 4) нульових графічні скорочення: *га* (гектар) – *га* (гектар); 5) комбіновані графічні скорочення: *бавовн.* (бавовняний) – *х/б* (хлопчатобумажний), *грн* (гривня) – *грн.* (гривня).

Отже, як бачимо, переклад графічних скорочень фіксує спосіб еквівалентного перекладу іншомовного скорочення. Однак якщо в мові перекладу не існує певного еквівалентного скорочення, то, на наш погляд, перекладачеві варто не придумувати нове скорочення, якого ніколи не існувало в перекладній мові, а задовольнитися описовим перекладом задля зрозумілості.

Іноколи використовують кальковані скорочення, не властиві тій чи тій мові. Так, наприклад, в українській мові можна побачити такі графічні скорочення, кальковані з російської мови: укр. *і*

m. d. – рос. *и т. д.*, укр. *і т. ін.* – рос. *и т. д. и т. п.*, укр. *і под.* – рос. *и под.*, замість адекватного українського скорочення – *та ін.*

Коли мова йде про переклад аббревіатур чи інших скорочень, не варто думати, що перекладач у цій ситуації стикається з таким явищем, як неперекладність, оскільки малозрозумілі комбінації з букв та складів досить складно точно і правильно передати іншою мовою. Звичайно, його насторожують маловідомі аббревіатури і змушують удаватися до додаткового аналізу. Проте, як вважає А. Федорінов, багато з морфологічних аббревіатур є цілком зрозумілі (*морфлот, промтовари*), а значна кількість скорочень, зокрема й ініціальні, подано в словниках [15, с. 2142]. Деякі з них зафіксовано в коментарях, якщо мова йде про художню літературу. Далеко не кожен автор вдається до перевантаження текстів скороченнями, чого не скажеш про постмодерну літературу [12]. Тут переклад аббревіатур опирається не тільки на наявність фонових знань перекладача, але й загальну перекладацьку ерудицію та вміння поетапно орієнтуватися у нетрях старих і нових аббревіатур.

На думку А. Федорінова, „скорочення повинне на загальних підставах підпорядковуватись правилам перекладу лексики, які базуються на семантичній відповідності між співвідносними одиницями даної пари мов; близькість до термінів, тобто відсутність конотацій, ще більше висуває на передній план необхідність передачі смислової сторони аббревіатур” [15, с. 2142]. Незважаючи на це, перекладач повинен володіти певним інструментарієм, необхідним для відтворення аббревіатур та порядковістю їх використання. Мова йде про „перекладацьку стратегію”, яку досі багато лінгвістів трактують по-різному [5, с. 42].

Розглядаючи переклад скорочень, А. Паршин пропонує такі етапи процесу їх відтворення як дешифрування та відтворення корелята. Для дешифрування науковець пропонує відповідні кроки її досягнення: пошук відповідника у спеціальних словниках, „дешифрування по частинах”, перегляд тематично близьких текстів, реконструкція вихідної термінологічної групи (здійснюється справа наліво і починається з аналізу і відбору можливих корелятивів для крайньої правої букви скорочення, що відповідає базовому слову) [9, с. 132]. Аналогічної думки дотримується і Л. Беляєва, яка у послідовності дій перекладача звертає увагу на те, що спочатку „аббревіатури при перекладі повинні бути розшифровані і перекладені” [2, с. 112]. Тобто, йдеться про розшифрування аббревіатури в мові оригіналу та повний її переклад.

Для відтворення корелята А. Паршин пропонує такі способи перекладу: 1) передавання оригінального скорочення еквівалентом скорочення мови перекладу; 2) запозичення скорочення мови оригіналу; 3) передавання оригінального скорочення методом транслітерації; 4) передавання скорочення мови оригіналу методом транскрипції; 5) описовий переклад оригінального скорочення; 6) створення нового скорочення в перекладній мові [9, с. 141].

Л. Беляєва розглядає такі способи перекладу аббревіатур: „Повне запозичення іншомовного скорочення (*ENEL* – фірма *ENEL*), транслітерація (*Seato* – Сеато), транскрибування (*NATO* – НАТО), звуко-буквенне транскрибування (*BBC* – Бі-Бі-Сі), переклад повної форми (*COLA* – Cost of Living Adjustment – індексація вартості життя)” [2, с. 110]. І. Берюзкіна під час аналізу аббревіатур та скорочень в авіаційних англійських текстах указує на такі способи перекладу аббревіатур як транслітерація, експлікація та калькування [3, с. 52], з яких найпродуктивнішими визначено калькування та експлікацію.

Ю. Горшунов називає такі способи перекладу аббревіатур: 1) переклад відповідною повною формою слова або словосполученням; 2) транскодування (транскрибування або транслітерування) скорочення; 3) передача оригінального скорочення еквівалентним скороченням мови перекладу; 4) транскодування повної (вихідної) форми відповідного скорочення [4, с. 54–65]. Таку ж класифікацію способів перекладу простежуємо і в праці В. Карабана, лише в іншій послідовності (див. [6, с. 448]).

Як бачимо найповнішою і найгрунтовнішою є класифікація А. Паршина, а тому розглянемо її детальніше:

1. Еквівалентний переклад іншомовного скорочення – скорочення однієї мови перекладають еквівалентними скороченнями в іншій мові: *NATO* (*NATO* – North Atlantic Treaty Organization) – Північноатлантичний блок; *ЮНЕСКО* (*UNESCO* – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури; *FDR* (*flight data recorder system*) – САРІІІ (система автоматичної реєстрації параметрів польоту), *CAD* (*computer-*

aided design) – САПР (система автоматизованого проектування), ЖЭК (Жилищный эксплуатационный комитет) – ЖРЕП (Житлове ремонтно-експлуатаційне підприємство), ГКО (государственное коммунальное объединение) – ДКО (державне комунальне об'єднання).

Під час перекладу еквівалентного скорочення перекладач знаходить відповідне скорочення в мові перекладу, максимальне наближене за змістом до скорочення в мові оригіналу. Якщо ж таке скорочення відсутнє в мові перекладу, то перекладач може передати його зміст за допомогою й інших способів, зазначених нижче.

2. Запозичення іншомовного скорочення – це спосіб передачі скорочень з літерами та цифрами, що входять до складу різних систем-позначень та систем-індексацій. Так, наприклад, методом прямого запозичення передають марки літальних апаратів: *B737200*, *ATR42*, *DC854*, *DHC6*; або пілотажно-авіаційного устаткування: *AN/ARC182*, *LRN500*, *ASR360*.

3. Переклад іншомовного скорочення способом транслітерації – механічна передача тексту й окремих слів, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи без урахування звукової точності, тобто передача однієї писемності літерами іншої: *FORTRAN* (*formula translation*) – мова програмування високого рівня з транслятором „Фортран”, *TACAN* (*tactical air navigation*) – тактична навігаційна система „Такан”, *ILS* (*instrument landing system*) – система інструментальної посадки ІЛС, *LORAN* (*low-frequency system of radionavigation*) – радіонавігаційна система ЛОРАН.

Окрім науково-технічного перекладу, транслітерацію широко застосовують на практиці військово-політичного перекладу, де назви, наприклад, воєнних блоків, промислових фірм, політичних організацій пишуть великими літерами без лапок: *NASA*, *HATO* та ін. Без лапок та великих літер існує багато асимілятивних термінів, які свого часу прийшли з англійської мови способом транслітерації: *лазер*, *мазер*, *радар* та ін. Однак перекласти іншомовне скорочення способом транслітерації неможливо, якщо таке слово існує вже в мові перекладу, але з іншим значенням: *ARAB* (*active radar augments beacon*) – маяк активного підсилювача-відповідача, *DISC* (*defense industrial supply center*) – центр промислової підтримки оборонних споруд, *ATLAS* (*air traffic land and air study*) – центр підготовки пілотів до польотів в умовах активного повітряного руху.

4. Переклад іншомовного скорочення способом транскрипції – графічна фіксація всіх мовних звуків, що реально вимовляються у потоці мовлення (точний запис звуків): *EAGLE* (*elevation angle guidance landing equipment*) – посадочний радіомаяк глісади „Ігл”, *APHAZ* (*aircraft proximity hazards assessment panel*) – прилади оцінки можливого ризику АФАЗ.

Очевидно, що тут передано не буквений склад англійського скорочення, а його вимова: з англійської *eagle* – орел.

5. Описовий переклад іншомовного скорочення, який зводиться до перекладу кореня скорочення з урахуванням його змісту. Цей спосіб застосовують тоді, коли зазначені вище способи не можливі в перекладі, і зазвичай такі скорочення відсутні в словниках скорочень. У такому разі описовий переклад повинен зазначати зміст кореня: *WIDE* (*wide-angle infinity display equipment*) – ширококутна система для надання візуальної інформації про повітряну обстановку, яка передається за допомогою ЕОМ, призначена для наземних тренажерів.

6. Створення нового скорочення в мові перекладу можна застосовувати в разі, якщо перекладач працює в тісному контакті зі спеціалістами з певної галузі. Нове скорочення фіксують лише тоді, коли є ґрунтовні причини для відмови зазначених вище способів передачі скорочення, і воно має бути схвалене фахівцями. Перекладачі сьогодні дуже часто стикаються з такою проблемою через швидкі темпи розвитку в технічній галузі, а появу нових термінів сучасні словники не фіксують.

Щоб правильно перекласти ту чи ту аббревіатуру, перекладачеві варто знати, що процес розшифрування аббревіатури має кілька етапів: 1) перегляд і об'єктивна оцінка мікроконтексту і макроконтексту з метою визначення певної галузі знань, до якої належить те чи те скорочення; 2) спроба відшукати переклад скорочення в спеціалізованих перекладних словниках-скорочень та довідниках; 3) пошук скорочення, починаючи з його 2-ї або 3-тій літери. Отже, лише на третьому етапі перекладач повинен взяти до уваги способи перекладу аббревіатур та скористатися одним з них, найвдалішим, на його думку, для певного тексту.

Отже, проаналізувавши типи аббревіатур, пропонуємо виокремлювати *ініціальні аббревіатури*, *аббревіатури складового типу*, *аббревіатури змішаного типу* та *комбіновані аббревіатури*. А. Паршин подає найповнішу і найґрунтовнішу класифікацію способів перекладу зазначених аббревіатур.

Зауважимо, що в мовленні аббревіатури та інші скорочення виконують дві важливі функції – інформативної компресії та економії місця в документації. На нашу думку, використовувати аббревіатури потрібно так, щоб вони були зрозумілими для всіх, хто читає текст, тому при першому вживанні складноскороченої назви в тексті її потрібно розкривати в дужках, а потім зазначати у скороченому вигляді, напр.: *Український центр економічних та політичних досліджень*, а далі – *УЦЕПЦ*.

Зазначимо, що переклад будь-яких скорочень особливо складний для усного перекладу, оскільки в цій ситуації перекладач не має змоги користуватися допоміжною літературою чи словниками. У такому випадку перекладач може сподіватися лише на свої знання й досвід.

Вивчення способів перекладу аббревіатур продовжимо в художньому мовленні перекладних текстів.

Література

1. Барбашева С. Особенности перевода аббревиатур в англоязычном медицинском тексте (на материале терминологии кардиологии) / С. Барбашева, А. Авраменко // Режим доступу : http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2011/2011_2_911_916.pdf
2. Беляева Л. Теория и практика перевода : учебное пособие / Л. Беляева. – СПб. : ООО „Книжный Дом”, 2007. – 212 с.
3. Берьозкіна І. Аббревіатури та скорочення в авіаційних англійських текстах та особливості їх перекладу / І. Берьозкіна : мат-ли II Регіональної наук.-практ. конф. „Актуальні проблеми прикладної лінгвістики очима наукової молоді” (Харків, 8 листопада 2012 р.) : тези доповідей. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. С. Жуковського „Харк. авіац. ін-т”, 2012. – 105 с.
4. Горшунов Ю. Прагматика аббревиатуры : дис. ... докт. филол. наук, спец. 10.02.04 „Германские языки” / Ю. Горшунов. – М., 1999. – 299 с.
5. Ельцов К. Стратегия перевода аббревиатур : дис. ... канд. филол. наук, спец. 10.02.04 „Германские языки” / К. Ельцов. – М., 2005. – 299 с.
6. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. Карабан. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 576 с.
7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія / Ю. Ковалів. – К. : Академія, – 2007. – Т. 2. – 621 с.
8. Нікішина В. Особливості перекладу аббревіатур та інших скорочень / В. Нікішина // Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvkhdu/2010_X/26.pdf
9. Паршин А. Теория и практика перевода / А. Паршин. – СПб. : СГУ, 1999. – 202 с.
10. Словник української мови : у 20 т. / за ред. В. Русанівського. – К. : Наук. думка, 2010. – Т. I. – 911 с.
11. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі : загальні вимоги та правила : інформація та документація / Л. Мухітдінова, Г. Пліса, Г. Неліпа, О. Зубарева. – К. : Держстандарт України, 1998. – 25 с.
12. Ткачівська М. Аббревіатури в художній літературі та стратегії їх перекладу / М. Ткачівська // Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2013/abbreviatury-v-hudozhnij-literaturi-ta-stratehiji-jih-perekladu/>
13. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. Русанівський, О. Тараненко (співголови), М. Зяблюк та ін. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
14. Українська мова за професійним спрямуванням : навчальний посібник для вищих навчальних закладів нефілологічного напрямку підготовки / уклад. Т. Мачай, Л. Шавлак, Л. Лазарева, Л. Семенова та ін. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – 191 с.
15. Федоринов А. К проблеме перевода сокращений / А. Федоринов // Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры : мат-лы Всероссийской науч.-метод. конф. (с междунар. участием) : Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург : ООО ИПК „Университет”, 2013. – С. 2140–2143.